

**ОПАА, ИЗВИНЕТЕ, ИЛИ СОЦИОПРАГМАТИКА
НА ЕДНО НЕРЕГИСТРИРАНО ЛЕКСИКОГРАФСКИ
БЪЛГАРСКО МЕЖДУМЕТИЕ¹**

Катерина Томова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

***OPA-A [OOPS], EXCUSE ME, OR SOCIOPRAGMATICS OF A
LEXICOGRAPHICALLY UNREGISTERED BULGARIAN
INTERJECTION***

Katerina Tomova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The text studies and analyses the social, linguistic and pragmatic aspects of the interjection *opa* (“oops”). The lexical item is not included in the Bulgarian dictionaries, although we hear it almost every day, i.e. it is highly used. The thesis also shows some translation equivalents of the studied interjection, from and to languages, which have lexemes that are similar in phonetic composition and functional and semantic content. The main objective of the study is to obtain a maximally accurate lexicographic interpretation of *opa*, for the purpose of its inclusion in a dictionary of interjections and interjectional phrases.

Key words: sociopragmatics, interjection, lexicography

По време на работата ни по създаване на двуезичен речник на чешко-българските междуметия и междуметни изрази при обработването на материала се откри липсата на писмена лексикографска фиксация на една често срещана в речта единица². Разнобоят между сравнително високата честота на употреба и отсъствието ѝ в основните лексикографски трудове на българския език събуди любопитството

---

¹ Текстът се реализира в рамките на проекта *Език и иконичност*, ДМ 20/1 от 11.12.2017 г. към ФНИ на Министерството на образованието и науката.

² За необходимостта от включването на *opa* в корпуса с ексцерпирани данни благодарим на доц. д-р Маргарита Младенова, ФСлФ, СУ „Свети Климент Охридски“.

ни и провокира опита за анализ, последващо тълкуване и евентуално речниково моделиране на *она*.

Както стана ясно, обектът на изследването ни битува главно в разговорната реч. Ресурсите на *БГ Спийч*³ не предоставиха достатъчно изследователски материал и това наложи създаването на корпус данни, извлечени и от собствения ни опит: реални житейски ситуации, филми, телевизионни реклами. Добавени са и откритите писмени фиксации – от различен вид онлайн комуникации и периодика. Като допълнителен ракурс към изследваната проблематика са предложени и някои преводни еквиваленти.

Идеята на настоящия текст е да се изведат основните реализации на една речева единица, като се очертаят социопрагматичните ѝ особености. Това позволява по-обективно функционално-семантично тълкуване, което да послужи като база за лексикографско описание.

Актуалният лингвистичен статут на проучваната единица определяме като на вокален жест.⁴ Схващането ни за вокален жест се доближава до това на С. Андреева – „самостоятелна непредикативна нечленима речева единица, която има сигнална функция“ (Андреева 2004: www). Материалната форма на вокалния жест се изразява в звукова субстанция, която може да има неартикулиран, полу- или напълно артикулиран характер. Независимо от вида на звука следва да се подчертае, че вокалните жестове не са част от фонетико-фонологичната система на езика. Това обаче не ги лишава от знакова същност и комуникативни функции. Вокалният жест не е междуметие, т.е. не е лексикална единица, и се превръща в такава едва след като получи общоприет писмен облик.

Междуметията (независимо от липсата на единство относно обема на понятието) традиционно биват локализирани в периферията на езика. Известно е, че периферията на граматиката се определя като изцяло прагматична (Норман 2015: 196). Още повече когато става дума за най-многоизразната и семантично аморфна част на речта, лишена от номинативна функция. Междуметията реализират конкретното си значение в конкретен контекст и винаги са носители на емотивно, т.е. емоционално-аксиологично отношение, което ги превръща в оче-

---

³ *BGSpeech* е сайт за българската разговорна реч, който поддържа база данни, представяща актуалното състояние на устните форми на съвременния български език.

⁴ Освен *вокален жест* в лингвистиката се срещат и названията *звук жест* (А. Леонтиев, С. Андреева, И. Борисова), *вокален идентификатор* (Й. Вахек), *паралингвистична особеност* (Кристъл, Д., Р. Кирк по Й. Вахек), *дифузен звук* (Н. Мар, Л. Шчерба) и др.

виден елемент на прагматиката⁵. Междуметията имат по принцип прагматичен характер (наред с частиците и повечето служебни думи) и техните речникови определения са част от прагматичната информация на един речник (Пернишка 2008: 147). От широката палитра възможни изследователски ракурси предпочитаме социопрагматичния, а не лингвопрагматичния, тъй като отговаря в най-голяма степен на спецификата и целите на проучването ни, като интегрира индивидуалното (личностното) и социокултурното измерение. Ако според Ч. Морис прагматиката се отнася до отношението между знака и неговите ползватели (Морис 1983: 45 – 48), то от перспективата на социокултурната прагматика анализът надхвърля рамките на междуличностното взаимодействие и контекстът включва речевата общност, съставена от индивиди, които споделят знания и вярвания, изградени на обща социокултурна основа (Миткова 2014: 220). С други думи, целта ни е на базата на множество конкретни индивидуални употреби да извлечем обобщеното им значение.

Заради напълно артикулирания характер на *она* би могло да се потърси семантично-функционална връзка с междуметия като *хоп* (*оп*, *хопа*, *хопала*, *опала*, *хопаланка*, *опаланка*, *опалачка*), евент. заемката *упс* (*опс*). Ако сравним речниковата статия на *хоп* (БТР 1973) и някои от регистрираните употреби на *она*, се очертават интересни аналогии:

Таблица 1

Хоп	Опа
<i>Казва се при ставане</i> (БТР 1973)	1. при изправяне от седнало или легнало положение; 2. при успешно осъществяване
<i>Казва се при скок, при падане</i> (рязко, енергично движение) (БТР 1973)	при разминаване между очаквано и реално

Доколкото тълкуването на изненада обикновено съдържа лексемата *ненадейно*, т.е. рязко и/или енергично движение, *смяна*, би могло да се допусне, че е налице своеобразна преносна употреба на *хоп* с елизия на *х*.

За близостта на двете единици свидетелства употребата им в идентични ситуации:

⁵ В изследванията по проблематиката на разговорната реч междуметията се характеризират като прагматични/дискурсни маркери, прагматични/дискурсни частици.

• *Абе то не може да решиш, че не искаш да го харесваш и хон – готово. Не става така. А всъщност какво, като ти е приятел? Нещо лошо има ли? Може пък и да се получи нещо⁶ (Presley, 29.07.2007, 15: 25; <https://www.teenproblem.net/forum>)*

• *она готово тои бил съфорумец благодар отново (defo8717, 01.08.2012, 8: 32; <http://www.motoforum-bg.com>)*

Трябва да се подчертае обаче, че *хон* и *она* не проявяват абсолютна контекстова взаимозаменяемост, което дава основание да бъдат коментирани като отделни единици.

В писмен план впечатление прави паралелната употреба на формите *она*, *онаа*, *онааа*. Стремещт максимално да се предаде интонационният контур, е характерен за междуметията, при това не само първообразните, и обяснява наличието на писмени варианти. Именно интонацията е един от основните елементи на комуникативната ситуация, който уточнява функционално-семантичното съдържание на единици като *она* (*срв.* О-пааа, к'во стана? = *Ей, ало, к'во стана?* Опа-аа, к'во стана? = *Виж ти! К'во стана?*).

Анализът и обобщаването на изследователския материал оформят няколко основни типа употреби на *она*, които разпределяме в тематични групи.

1. Изненада от разкриване на неочаквана информация, често неприятна и държана в тайна (44%)

• *Она: Ето какви ги върши семейният Валери в Правец!* (<http://www.razkritia.com>);

• *Она! Николина Узунова от Сандански в опасна близост с изпълнителя на „Деспасито“ Луис Фенси* (<https://www.struma.com/hailaif>);

• *Деси Цонева разказа за срещата си очи в очи с президента Румен Радев. „Отидохме да хапнем, пийнахме и она – президентът! Изведнъж приятелите ми викат: „Шттт, тихо! Президентът...“* (<http://www.plovdivmedia.com/124366.html>).

2. Допускане на грешка, обикновено неволна и незначителна (45%)

А) допускам грешка и съжалявам:

• *Онаа, съжалявам, но не помислих това събитие за важно и не го съобщих...* (<https://www.linkedin.com/pulse>);

• *ВОДКА Лапландия онаа грешка ФИНЛАНДИЯ.* (<https://sofia.zavedenia.com>).

---

⁶ Всички примери са във вида, в който са регистрирани, и са без нанесени пунктуационни и правописни корекции.

Нерядко става дума за lapsus linguae, допуснат обаче съзнателно и преднамерано. В подобни случаи *она* служи като стилистично средство за постигане на ирония или сарказъм:

- Добре дошли в Казанлък, **она** грешка, добре дошли в мангалия. (<https://www.predpriemach.com>).

Б) допускам грешка, съжалявам, извинявам се:

- *айде малко инфо за една друга дупка от 2,8 декара за 2,2 милиона евро ;)* **она** извинете общо е от 5,5 декара (mititu, 10.10.2018, 18: 37; <https://www.dnevnik.bg/bulgaria>);

- *И накрая на всяка година се дава писмен отчет за дейността на всеки служител. Или в Етро не е така? **Онаа**, извинявам се, забравих, че това е град от друга планета* (<http://botevgrad.com/news>);

- *Много неучтиво е да се каже „**Она!**“ или „Сори“, толкова ли е трудно да кажеш просто „Извинявай“? Това много ме дразни в нас българите, че забравяме да бъдем учтиви и гледаме да излезем побързо от ситуацията. Имаме много да учим от англичаните в това отношение* (V D 14.09.2011 | 10:58; <http://inews.bg>).

В) допускам грешка и останалите разбират за нея + кинема (леко отдръпване назад на главата и повдигане на вежди):

- *април 2018 г. По време на занятие в езиков кабинет 2 на Ректората на ПУ (без да почука) вратата отваря младеж, вероятно студент, казва: **Онаа!** и затваря* (собствен архив – К. Т.).

Г) друг допуска грешка и непосредствен свидетел на ситуацията реагира:

- *20.10.2018 г.; детски рожден ден. Едно от децата се спъва, докато бяга, и пада на земята. Майка му реагира с фразата: „**Онаа**, ставай!“* (собствен архив – К. Т.).

Категоричната принадлежност на всеки конкретен пример към отделните подгрупи на тематична група, свързана с допускането на грешка и евент. поднасяне на извинение, често е спорна и изисква внимателен контекстов анализ. На пръв поглед сякаш е налице избор на стратегия на вежливост, който би могъл да се определи като проява на тенденцията към езикова икономия. Ако приемем, че опа = грешка, а грешката изисква извинение, то следва, че опа = извинение. Проблемът не се състои толкова във факта, че демократизацията и „оварваряването“ на стереотипните формули на речевия етикет водят до изкривяване на параметрите на социокултурния контекст и на социалната ситуация. Динамичната и променлива същност на категорията вежливост допуска в известни граници подобна подмяна. Основните трудности се състоят в неправилното кодиране и най-вече декодира-

не на информацията. Разминаването между намерението на подателя (адресанта) и оценката на възприемащия (адресата) създава опасност от комуникативен конфликт.

3. Привличане на вниманието (11%)

Значително по-рядко проучваната единица може да изпълнява фатическа функция:

- ***Ona**, ортодоксалните, не се занимавайте с мартениците!* (<https://stantorlak.wordpress.com>);

- *Той каза, че идва от добро сърце, каза Мима да му търси жена като нея – **онаа**, внимание!, – че храни уважение и към двамата, харесал пиеската ми, даже си поплакал...* (Шумналиев 2007: 95).

Изследователският материал съдържа пример, който насочва към употреба на *она* вместо поздрав. Тъй като обаче става дума не за реална комуникативна ситуация, а за описателно мнение, няма как да направим адекватен коментар. Все пак вероятно по-коректно е да се определи като начин за привличане на вниманието:

- *Но и на мен не ми харесва, че масово в разговорната реч се използват изразите „**Ona!**“, „Сори“. Прави ми впечатление, че някои хора използват „**она**“ и като еквивалент на „здравей“. Така погребваме културните ежедневни изрази (Златка Стоева 14.09.2011 | 12:14; <http://inews.bg>).*

Привличането на нечие внимание може да цели предупреждение и да служи като сигнал за преустановяване на извършваното действие:

- *2018 г.; паркинг, пълен с автомобили. Един водач се опитва да гарира на заден ход. Заради лошата видимост разчита на друг участник в ситуацията, който е отвън и го направлява, махайки кръгообразно с ръка (сигнал, че автомобилът може да продължи да се движи назад). Когато няма повече място и се налага движението да спре, човекът извън колата извиква: „**Ona!**“, и вдига високо ръка с широко разтворена напред длан (собствен архив – К. Т.).*

4. Ритмизиране на действието⁷

А) детска игра:

- *август, 2018. Дете на видима възраст 5 – 6 год. и възрастна жена се движат по тротоар, покрай който има ниски бетонови постаменти, отделящи тротоара от тревната площ. Детето си*

---

⁷ Изключваме тази група от статистическия анализ, тъй като не представлява интерес във функционално-семантичен план и е лишена от комуникативна стойност.

играе, като сяда последователно на всеки постамент, при което произнася: „Опаа“ (собствен архив – К. Т.).

Б) танц (в народни танци като радостен възглас):

• Така един за друг се хванаха и братята българи в емиграция и она, она, иху – ето ти хоро и в Германия, и в сърцето на Европейския съюз Брюксел, че и покрай американските небостъргачи! (<https://www.webcafe.bg>).

Неслучайно като един от често използваните възгласи по време на народен танц (наред с *иха, иху, ха така!* и др.) именно *она* влиза в наименованията на различни фолклорни групи и клубове. Напр. група за български народни танци „Опа-Хей Ел Ей“ – Лос Анджелис; танцов клуб „Опа иха“ – Рудозем, и др.

В) в края на успешно приключило действие – *стана; получи се:*

• ... след това развърташ там има 2 болта и накрая махаш с ключ 19 мисля че има от външната страна една голяма гайка и она... готово (option; 27.06.20009; <http://forum.roverclub-bg.com>).

Следва отново да се подчертае, че този вид употреби може да бъде възприет и като рефлексия на фатическата функция на езика (*ето, виж, обърни внимание; синоним хоп*). Както стана ясно, класифицирането на всяка конкретна употреба към един или друг вид често е проблематично. Прагматичната страна на лингвистичния знак по принцип е конфигурация от различни илокутивни аспекти, т.е. в теоретичен план е въпрос на изследователска интерпретация кой от тези аспекти да бъде определен като водещ.

Преводните еквиваленти на *она* доуточняват функционално-семантичното съдържание на единицата.

Единствената речникова фиксация на *она* присъства в *Речник на думите в българския език*, който е аотиран като тълковен, синонимен, етимологичен и двупосочен английско-български – българо-английски. В него за *она* откриваме следната информация в тълковната част: има такава дума в речника, но все още няма описание за нея. Попълнена е единствено речниковата статия на българо-английския речник. Предложеният превод обаче най-вероятно е повлиян от превода на английската лексема, чието лексикално значение е изтълкувано (<http://rechnik.info/%D0%BE%D0%BF%D0%B0>).

Българо-английски речник: опа *междум.* oops (<http://rechnik.info/%D0%BE%D0%BF%D0%B0>).

Английско-български речник: oops [u:ps] *int разг.* (употребява се при изненада или осъзнаване на грешка) опа (<http://rechnik.info/oops>).

Чешкият национален корпус съдържа само три употреби на *опа*, от които при едната става дума за абривиатура. Като преводни еквиваленти са предложени чешки междуметия, използвани обикновено за изразяване на учудване и изненада.

– *Опа!* – възкликна господин Уизли, „*Jéminku!*“ vykřikl, když se tu когато най-после успя да запали ед- jednu zápalku podařilo rozškrtnout, на кибритена клечка, но от изнена- jenže ji samým překvapením hned да веднага я изпусна. *zas upustí.*

При превод от и на езици, в които съществува единица със същия фонемнен състав и частично сходни функционални употреби, обикновено е налице

ОПА, ОПАНЬКИ – реакция на неочаквано действие, събитие (<https://freedocs.xyz/docx-437473195>).

ru • **Оп-ля.** Помог Фандорину просунуть руки в рукава. – Куртец всегда должен быть на вас. [Борис Акунин. Ф. М. (2006)]

bg • **Опа.** – Помогна на Фандорин да си пъхне ръцете в ръкавите. – През цялото време якето да ви е на гърба. [Борис Акунин. Ф. М. (София Бранц, 2007)]

ru • Немножко подбавить газу. **Опа!** Ноги уже над подоконником. [Борис Акунин. Ф. М. (2006)]

bg • Трябва да се даде малко повече газ. **Хон!** Краката вече са над перваза. [Борис Акунин. Ф. М. (София Бранц, 2007)]

Най-подробно от езиците, в които съществува подобна лексема, е тълкуването на *опа*, *óпа* в гръцкия език. Очевидно високата честота на употреба⁸ е наложила и уточняването на прагматиката на *опа*. Според

---

⁸ „*Опа* е гръцки възглас, използван по време на танц, популяризиран чрез песни и някои филми и превърнал се в символ на уменията на гърците да се радват на удоволствията на живота. [.....], чужденците често я определят като дума за всичко, не просто дума, а начин на живот“ (<https://it.thehessjourney.com/12618-opa>).

сериозния лексикографски труд на Г. Бабиньотис⁹ междуметието *опа*, *опаа* има следното тълкуване:

1. Казва се, когато някой прави бързо и рязко движение.
2. В народните танци и по време на празненства; изразява удовлетворение, еуфория, настроение.
3. Като команда към някого да спре (напр. шофьор, който прави маневра).
4. Изразява изненада.

Предложеният преглед и анализ на употребите на *опа* нямат претенции за изчерпателност. Смятаме обаче, че са достатъчно надеждна основа, върху която да се гради речниково тълкуване. Една от възможните лексикографски регистрации би могло да има следния вид:

Опа междум. – 1. Реакция на неочаквано действие или събитие, израз на:

А) изненада от разкриване на неочаквана информация, често неприятна и държана в тайна; *опаа, опааа*;

Б) съжаление и извинение за допуснатата грешка, обикновено неволна и незначителна, понякога съзнателно допускана заради търсен ироничен ефект; *опаа, опааа*;

В) емпатична загриженост, т.е. емоционално-интелектуална емпатия (обикн. на възрастен към дете, което неволно се е наранило); *опаа, опааа, опаланка, опалачка*.

2. Реакция за привличане на нечие внимание с цел:

А) да се започне разговор; *опаа*;

Б) да спре да прави нещо; *оп*;

В) да забележи успешното финализиране на някакво действие; *опаа, опааа, хоп, оп*.

3. Възглас по време на фолклорен танц или част от текст на песен, обикн. от жанра на попфолка; *хопа*.

Общото между така посочените прагматични значения е, че принадлежат към концептуалното поле *изненада*. В някои теории на емоциите¹⁰ изненадата се определя като протоемоция, т.е. нулева

---

⁹ Речникът предлага и етимологична забележка в края на статията, според която междуметието *опа* е изведено от *хоп*.

¹⁰ Теория на диференциалните емоции (Изард, К. *Психология емоций*. Санкт-Петербург – Москва – Харьков – Минск: Литер, 2006), информационна теория на

емоция. Оксиморонът в случая е особено подходящ. За състоянието на изненада не са задължителни основните характеристики на другите емоции¹¹ – краткотрайна психическа възбуда и аксиологична оценка (Шаронов 2008: 170). Тълкуването на лексемата *изненада* не съдържа емоция или чувство, а впечатление. Под впечатление се разбира образ, който остава в съзнанието вследствие на влияние от околната среда върху сетивата (срв. *изненада* – 1. това, което става ненадейно; 2. впечатлението от това, което става ненадейно. БТР 1973). Стимулът – сблъсък между очаквано и неочаквано, желано и реално, е нарушаване на събитийния поток под влияние на външни и/или вътрешни фактори, което предизвиква психо-физиологична реакция. Върху нея се наслаждат аксиологични оценки, които трансформират изненадата в различни по вид и степен на интензитет емоции.

Ако се опитаме да изведем генерализираното значение на регистрираните употреби, ясно се очертава сигнализиращата функция на *она*. Става дума за сигнал (симптом) за мигновен, внезапен когнитивен дисбаланс между вътрешна представа и външен облик на онова, което създава представата.

В заключение бихме искали да се върнем към по-практическата цел на текста ни. Смятаме, че няма основание да не определим *она* като междуметна лексема, тъй като притежава всички характерни особености на междуметията – не се изменя морфологично, не назовава, изразява емоция или определено състояние, може да служи като контактното средство, а може да заема и позиция на т.нар. междуметно сказуемо. Освен това има напълно артикулиран характер, което улеснява ортографското регистриране. Надяваме се нашето проучване да доведе до официализиране и лексикографска премиера на анализираната лексема.

ЛИТЕРАТУРА

Андреева 2004: Андреева, С. Звуковые жесты в устной коммуникации. [Andreeva, S. *Zvukovye zhesty v ustnoy kommunikatsii.*] // *Известия Саратовского университета. Филология*, № 2, т. 12, 2012. <<https://cyberleninka.ru/article/n/zvukovye-zhesty-v-ustnoy-kommunikatsii>> (04.10.2018).

емоциите (Симонов, П. В. *Эмоциональный мозг*. Москва: Наука, 1981, Симонов, П. В. *Мотивированный мозг*. Москва: Наука, 1987).

¹¹ Човек може да се изненада от поставен Гинес рекорд, без да изпита емоция.

- Бабиньотис 2002:** Μπαμπινιώτης, Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. [Bampiniotis, G. Lexiko tis Neas Ellinikis Glossas.] Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, (Γ' έκδοση), 2008.
- БТР 1973:** Андрейчин и кол. *Български тълковен речник*. [Andreychin i kol. Balgarski talkoven rechnik.] София: Наука и изкуство, 1973.
- Зимбули 2014:** Зимбули, А. Е. Этика сквозь призму междометий. [Zimbuli, A. Etika skvoz' prizmu mezhdometiy.] // *Социальные процессы в современной Западной Сибири*. Сб. науч. трудов: Вып. 15. РИО Горно-Алтайского государственного университета, 2014. <<https://freedocs.xyz/docx-437473195>> (10.10.2018).
- Миткова 2014:** Миткова, Ад. Социолингвистични аспекти на категорията вежливост. [Mitkova, Ad. Sociolingvisticzni aspekti na kategoriyata vezhlivost.] // *Horizontes do saber filológico. 20 anos de Licenciatura em Filologia Portuguesa na Universidade de Sôfia Sveti Kliment Ohridski*. Sôfia: Editora Universitária Sveti Kliment Ohridski, 2014, 220 – 227.
- Морис 1983:** Моррис, Ч. Основания теории знаков. [Morris, Ch. Osnovaniya teorii znakov.] // *Семиотика*. Сост. и ред. Ю. С. Степанов. Москва: Радуга, 1983, 37 – 89.
- Норман 2015:** Норман, Б. Прагматичен аспект на граматичните категории в българския език. [Norman, B. Pragmatichen aspect na gramatichnite kategorii v balgarskiya ezik.] // *Научни трудове на ПУ „Паусий Хилендарски“*, том 53, кн. 1, СБ. А, 2015, 185 – 197.
- Пернишка 2008:** Пернишка, Е. Прагматична информация в тълковния речник. [Pernishka, E. Pragmaticzna informatsiya v talkovniya rechnik.] // *Lexikografie v kontextu informační společnosti*. Praha, ÚJČ AV ČR, 2008, 143 – 168.
- Шаронов 2008:** Шаронов, И. А. *Междометия в тексте, речи и словаре*. [Sharonov, I. Mezhdometiya v tekste, rechi i slovare.] Москва: РГГУ, 2008.
- Шумналиев 2007:** Шумналиев, Д. *Соцроман*. [Shumnaliev, D. Sotsroman.] София: Труд, 2007.

ЕЛЕКТРОННИ ЕЗИКОВИ РЕСУРСИ

BGSpeech. <<https://www.bgspeech.net>>.

Национальный корпус русского языка. <<https://www.ruscorpora.ru/>>.

Český národní korpus. <<https://www.korpus.cz/>>.